

HOPPÁL MIHÁLY

A SÁMÁNOK ÉS A KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG VÉDELME KOREÁBAN

Kutatás, politika és történelem

A koreai sámánság kutatása a kilencvenes évektől igen fellendült. Nem kis része van ebben annak a ténynek, hogy a világ vezető ipari hatalmai közé emelkedő Dél-Koreában (még a katonai diktatúrák idején is) fontos szerepet tulajdonítottak és szántak a hagyományoknak. A kínai és a japán közötti, az önálló jegyeket felmutató koreai kultúra egyik fontos jellemzője az a sajátos samanizmus¹ (koreaiul: *musok*), amely évszázadok során kialakított egy jellegzetes, több órán át tartó, szinte színházi előadáshoz hasonló szertartásrendet. Azért hasonlítjuk a színházhoz, mert a több felvonásból álló rítus során a főszereplő többször is ruhát cserél és minden résznek ('felvonás'-nak) van dramaturgiai csúcspontja.² Ének-, táncstudás, szövegimprovizáció, humor és koncentrálóképeség kell a több órán, néha egy teljes napon át tartó szertartáshoz. Nem véletlen, hogy ezt a sokrétű tudást hosszú tanulási folyamat során kell, hogy elsajátítsák a sámán-jelöltek, korábban egyéni- leg egy-egy híresebb sámánasszonynál (*mudang*) tanultak, újabban, vagyis napjainkban már együttes kurzusokon, melyeket a koreai sámánok hivatalos szövetsége szervez. Ennek a szövetségnek több mint negyvenezer bejegyzett tagja van és nevében (*Taehan Sunggong Kyongshin Yönhaphoe*)³ a kommunizmus fölötti győzelem reménye is benne van.

A koreai samanizmus kutatása mindig is szoros kapcsolatban volt egyfajta kulturális nacionalizmussal (KIM HOGARTH, 1999), ami lényegében csak egy nagyon tudatos hagyományőrzést és folklórgyűjtést jelentett. Így a népmesék (ZONG, 1953) mellett, illetve után, megjelentek a sámánasszonyok énekei és a szertartások, valamint a sámánképek (KIM TAEGON, 1981, 1982, 1989) pontos leírásai. Ezt a munkát a Nemzetközi Samanizmuskutató

¹ A koreai sámánokról szóló egyik legkorábbi történeti említés a Koryŏ királyság korából (918–1392) származik. Már ekkor a konfuciusi tanulmányokon nevelkedett értelmiségi (írastudó) hivatalnok réteg egyes tagjai azon vitatkoztak, hogy a köznép körében oly népszerű sámánok babonáira érdemes-e figyelni. Volt olyan király is, például Injong (1122–1146), aki engedélyezte a sámánok tevékenységét, pontosabban az áldozati szertartások elvégzését, mert a közhiedelem szerint ezáltal elkerülhetik a nagyobb nemzeti veszedelmeket. Ugyanott megemlítik, hogy a hegyek szellemeinek tisztelete és a sámánság összefüggnek egymással (LEE et alii, 1993, 444.).

² Kitűnő elemzést adott a koreai sámánszertartások rituális szimbolikájáról Daniel Kister a *Bibliotheca Shamanistica* ötödik köteteként megjelent monográfiájában (KISTER, 1997).

³ Angolul: Korean Spirit Worshipers' Association for Victory over Communism; magyarul: a Szellem Imádók Koreai Szövetsége a Kommunizmus Feletti Győzelemért (vö. KIM HOGARTH, 2003, 57.).

Társaság (Hivatalos neve angolul: International Society for Shamanistic Research – rövidítése: ISSR.) első elnöke Kim Taegon (1937–1996)⁴ végezte el.

A nyolcvanas évektől kitűnő etnográfiai leírások jelentek meg külföldi kutatók (CARTER–COVELL 1986; KENDALL 1985, 1988; ZOLLA 1982; WALRAVEN 1994; HOWARD 1998; BRUNO 2002) vagy külföldön végzett koreai kutatók (CHO 1980, 1982, 1983; CHOI 1986; YU-GUISSO, 1988; KIM SONGNAE, 1989; KIM-HOGARTH, 1998, 1999, 2002; KIM CHONGHO, 2003) tollából. Tanulságos Kim Taegon tanulmányainak angol nyelvű gyűjteménye (KIM TAEGON, 1998), amely a korai sámánság vallási-ideológiai alapeszméit ismerteti. Még érdekesebb az a mű, amely a koreai samanizmus és a buddhizmus (KIM-HOGARTH, 2002) szinkretizmusát tárja eléink a mai modern nagyvárosi koreai életforma kulturális szövegekörnyezetében.

Ebben a távol-keleti országban 1991 és 1998 között négyszer jártam, s egy alkalommal, ösztöndíj segítségével egy teljes hónapot tölthettem kutatással a koreai főváros egyik egyetemének vendégeként. Ez azt jelentette, hogy Kim Taegon professzorral – aki a Nemzetközi Sámánkutató Társaság társelnöke volt – szoros együttműködésben, és az ő segítségével, az ő társadalmi kapcsolatainak felhasználásával intenzív terepmunkát tudtam végezni a koreai sámánok körében. Dél-Korea napjaink egyik legdinamikusabban fejlődő országa, ahol a kulturális és oktatási célokat jelentős anyagi ráfordításokkal támogatják. Éppen ezért a koreai sámánság szakirodalma nagyrészt angol nyelven is elérhető, arról nem is szólva, hogy a fiatalabb kutatói nemzedék többnyire amerikai egyetemeken készíti PhD dolgozatát (KIM SONGNAE, 1989). Első utazásom alkalmával egy nemzetközi konferenciához kapcsolódva ismerkedhettem meg a koreai sámán nők által vezetett szertartások színes világával, majd az egy hónapos tanulmányút után, azalatt előkészítve egy filmforgatást, többrészes dokumentumfilmet készítettem koreai sámánasszonyokkal, majd még egy alkalommal UNESCO konferencia vendégeként volt lehetőségem a Koreai Sámánszövetség elnökével és a leghíresebb sámánasszonnyal, Kim Kumhwa-val találkozni. Végül 2000-ben a koreai UNESCO bizottsággal közösen rendezett szimpózium alkalmával egy koreai sámán csoportot Magyarországon is vendégül láthattunk.

A koreai nép ma egy tragikusan megosztott nemzet, amely három országban él, körülbelül hetvenmilliónyian vannak. Ebből a koreai félsziget déli részén él negyvenmillió, Észak-Koreában huszonzármillió és Kínában, Mandzsúria keleti részén jó kétmillió. A koreai kultúra és nyelv a másik két nagy ázsiai kultúra között napjainkig megőrizte sajátos jegyeit. Magát a nyelvet egyes tudósok az altaji nyelvek csoportjába sorolják, így időről-időre felvetődik még a török népekkel való távoli rokonsága is. Belső-Ázsiában nyúlnak azok a kulturális gyökerek, amelyek nyilvánvalóak, amikor a kora középkori koreai államot alkotó Silla-dinasztia (Kr. e.

⁴ A kitűnő koreai sámánkutatóról halála után Daniel Kister írt megemlékezést, amelyből megtudható, hogy Kim Taegon több mint száz kötetet jelentetett meg (KISTER, 1996, 185.).

57–935; KIM-HOGARTH, 1999; Appendix, 382–384.) temetkezési szokása-
it összehasonlítják az Altaj hegység aranyleletekben gazdag kurgánjainak
temetkezési szokásaival. Egyes koreai tudósok szerint a Silla korszak mí-
ves kivitelű arany koronái nem pusztán a királyság jelképei voltak, hanem
a főpapi szerepet betöltő fősámán jelvénye is. Az írott források szerint az
egyik király a Silla korban a *cliach'ung* címet is viselte, aminek jelentését
ma a „sámán” vagy „tanító” szóval lehetne visszaadni. Más szavakkal a sá-
mán főpapnak, vagy fősámánnak magas társadalmi státusza volt a birodal-
omban. Egy 11. századi írott forrás samanisztikus esőcsináló szertartásról
adott hírt.

A női sámánok tiszteleti neve *mansin*, míg a férfiaké *mugyők*⁵ vagy *paksu*
(Chesu szigetén pedig *simbang*). Megkülönböztetnek Korea egyes vidéke-
in: 1. karizmatikus (*kangshinmu*) sámánokat, akik az elhívást valamilyen
spontán vizionárius élmény hatására kapták; 2. az öröklődés által elnyert
sámánság (*tangol*); 3. a *shimbang* típusú sámánok számára a szellemi erő
megtartása a legfontosabb; 4. a *myöngdu* csoport sámánjai az elhalt gyere-
kek lelkével foglalkoztak. Kim Taegon tipológiája szerint a *mudang* típusú
sámán betegséget gyógyít és működése Korea középső és északi területe-
ire volt jellemző, és őket karizmatikus sámánokként határozhatjuk meg. A
myöngdu az északi területeken nincs, de egyébként az egész országban mű-
ködnek, képesek extázist produkálni, de őket inkább jósoknak tartja a köz-
tudat és az általuk végzett szertartás neve *jeom*, ami egyszerűen jóslást jel-
lent. A *tangol* a déli vidékek sámánja, és abban különbözik a többitől, hogy
ők öröklik a szertartásvezetői funkciót. A *shimbang*ok szintén öröklik a sá-
mánságot, de ők Cheju szigetén élnek (KIM CHONGO, 2003, 25.).

A koreai sámánok 90%-a nő, és a kevés férfi is női ruhában vesz részt a
ceremóniákon (*kut*). (KIM-HOGARTH, 1998) A régi koreai *kut* szó jelentése
„csúnya, szerencsétlen” – így a szertartás mindig valami negatív dolog ese-
mény ellen, annak eltüntetéséért történik.

Napjainkban Dél-Koreában teljesen fennmaradt, sőt virágzik a *kut* szer-
tartások rendezése. Ezeknek főbb fajtái: 1. *chaesu kut* (amely könyörgés a
szerencséért, a sikeres életért); 2. *naerim kut* (az új sámán beavatási rítusa);
3. *shinjök kut* (a sámánő saját szertartása); 4. *chinogi kut* (az elhalt rokon
emlékére végzett szertartás); 5. *ssitkim kut* (a nemrégiben elhaltakért, ami-
kor megnyitják útjukat a túlvilágra). E szertartások mindegyikének megha-
tározott a szerkezeti felépítése, szinte felvonásokra (kb. 10–15 perc) osztott
szerkezete van (KIM-HOGARTH, 1998, 177–220.). A főszereplő a *mudang*,
többször átöltözik, és így az egésznek valóban színház jellege van.

Sámánőnek, ha nem is rendszeres, de jó bevételt jelent egy-egy szertar-
tás, mert a megrendelők egy-egy alkalommal több havi jövedelmüket fize-
tik ki neki. Jellemző viszont, hogy kiből lesznek a mai Dél-Koreában sá-
mánasszonyok. Szöul, Dél-Korea fővárosa, Ázsia egyik legdinamikusabban

⁵ A koreai szavak fonetikus átírását a nemzetközi szabályoknak megfelelően átvettük az
idézett koreai szerzőktől.

fejlődő, modern metropolis, majdnem hétmillió lakossal, mégis ez a nagyváros az ottani kollégák elmondása szerint hatezer olyan vallási specialistát foglalkoztat, akiket sámánoknak tarthatunk, vagy legalábbis sámánfunkciót töltenek be. Ilyenek a jósök, akik közül vannak az arcból jósolók, mások horoszkópot készítenek, működnek azután tenyérjósok, megint mások lapockacsontot használnak és vannak olyanok is, akik különféle énekeket, többnyire buddhista szutrákat recitálnak az általuk bemutatott szertartások során. Első koreai utam alkalmával Kim Taegon elvitt egy olyan jósló asszonyhoz, akinek modern házában – a „szentélyben” – egymás mellett volt látható egy buddhista oltár és a koreai sámánok jellegzetes ikonjai, amelyek előtt különféle gyümölcsöket, édességeket ajánlanak fel a szellemeknek.

1. kép A budhizmus és a samanizmus keveredése egy sámánasszony szentélyében (1991 – minden fotó a szerző felvétele)

A koreai sámánasszonyok szociálintropológiai vizsgálata során kiderült, hogy többnyire szerencsétlen sorsú asszonyok próbálnak így kitörni alávetett társadalmi helyzetükből és elfogadják a szellemek meghívását. A többnyire Amerikából érkezett antropológusok vizsgálatából (JANELLI, 1977; KENDALL, 1985, 1988; CHOI, 1987) kitűnt, hogy a hagyományos koreai köznépi hiedelemrendszer – a megváltozott életkörülmények, és a modern kulturális környezet ellenére – mélyen áthatja az emberek gondolkodását és cselekedeteit. Kiderült, hogy az asszonyok sorsuk jobbítása érdekében vár-

ják, hogy „szellemeket kapjanak”, mert látják, hogy sámánasszonynak lenni a mai Koreában, még a fővárosi felhőkarcolók árnyékában is biztos megélhetést jelent. Éppen ezért nem véletlen, hogy többnyire a szegény sorsú asszonyok és lányok választják ezt a korábban nem túl megbecsült foglalkozást. Természetesen manapság már javul a koreai sámánasszonyok megítélése, mivel a hivatalos állami politika része a régi hagyományok tiszteletben tartása és anyagi támogatása. A hiedelemrendszer rugalmassága megenged bizonyos variációkat a sámánná válás során, és nemcsak a szellemek által való megszállottság vállalása az egyetlen út, hanem bizonyos betegségek után hónapokig tartó tanulási folyamatban sajátítják el a sámánszertartások megrendezésének, levezetésének kulturális technikáját. Szerencsém volt látni, hogy milyen is ez a folyamat, többek között például találkoztam – Kim Taegon segítségével – egy olyan idős asszonnyal, aki 50 éves korában kapta a meghívást a szellemektől, és tanítója egy fiatal, tőle majdnem húsz évvel fiatalabb sámánasszony volt. A koreai főváros kellős közepén emelkedő szent hegyen folyt a betanítás, s ezt sikerült megörökítenem.

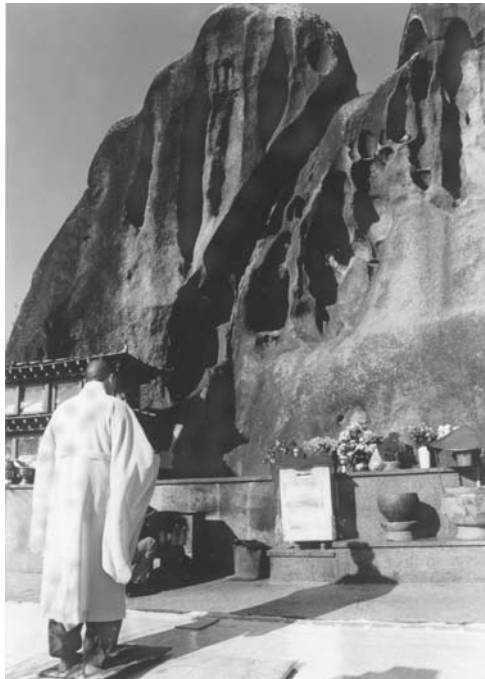
Megjegyzendő, hogy ezen a hegyen nemcsak sámánasszonyok, hanem más hitet valló vallási specialisták, így buddhista szerzetesek is végzik szertartásaikat. Az érdekes alakú sziklák alatt buddhista szerzetesek mellett termékenységet váró asszonyok is gyakorta könyörögnek gyermekáldásért.

2. kép Sámánszertartás az Inwang hegyen – Szöul városában (1991)

3. kép A szertartás szünetében a fiatal sámánő, az idősebb tanítvány és (a kép jobb szélén) Kim Taegon professzor

4. kép Zen buddhista meditációs szikla a szent hegyen a főváros közepén

A koreai sámának szövetségei

A koreai sámánoknál tett látogatások során az egyik feltűnő dolog az volt, hogy az egyik szoba falán bekeretezve ott függött egy bizonyítvány, nagy piros pecséttel, a sámánasszony nevére kiállítva, néha a koreai mellett angolul is, amely bizonyítja, hogy az illető tagja a koreai sámánok szövetségének. Ez azt jelenti, hogy tevékenységét legálisan folytathatja, és mint a

5. kép Hong In-sun, szülői sámánasszony tagsági oklevele

sámánsszövetség tagjának, elismerik mesterségbeli tudását. Ez azért fontos, mert a több órás, sokszor több napos szertartások megszervezése, levezetése komoly tudást igényel. Nem is szólva arról, hogy a megrendelők, akik a társadalom minden rétegéből jönnek, igen jelentős összeget fizetnek még az egyszerű *kut* szertartásokért is. Szükség volt tehát arra, hogy hivatalosan is megalapítsák a koreai sámánok szövetségét (*Mudang hyöpoe*). Az alapításra 1970 végén került sor és ez volt az a fordulópon, amikor a koreai kormány a korábbi üldözéseket félretéve elismerte a *mudangok* társadalmi szerepét. Ugyanis a japán megszállás alatt (1910–1945) üldözték a koreai sámánságot, és a kommunista Észak-Koreában szintén a múlt babonás emlékének tartották. Így aztán érthető, hogy a megalakult szövetség hivatalos neve *Taehan Sūnggong Kyongsin Yönhaphoe*, ami magyarul „A koreai sámánok szövetsége a kommunizmus feletti győzelemért és a hiedelmek tiszteltetésben tartásáért” értelemmel bír.⁶ Ez a furcsa elnevezés minden bizonnyal

⁶ A koreai elnevezés fordítását az irodalomban is többféleképpen adják meg – nekem az egyik szülői egyetem tanára, Kim Taegon professzor így fordította, mint ahogy a Szövetség-

az akkori történelmi helyzet reflexe. 1991-ben a szövetség 215 helyi társulást fogott össze és az elnök becslése szerint körülbelül kétfélmillió ember tartozott hozzá, maguknak a sámánoknak a számát pedig körülbelül negyvenezerre tette. Ez a szövetség mint egy hivatalos szakszervezet működött, bevallottan antikommunista ideológiai háttérrel. Az utóbbi évtizedekben természetesen ez a kemény kommunistaellenes irányvonal a háttérbe szorult és előtérbe került a sámánhagyományok megőrzésének programja, együtt azzal, hogy a sámánokról jobb vélemény alakuljon ki, mint korábban. A megváltozott társadalmi és kulturális viszonyok közepette így aztán egy újabb szövetség alakult (Szövetség a samanizmus megőrzéséért, *Musok pojon-hoe*) ezt 1984-ban hozták létre és csak az érdekesség kedvéért érdemes megjegyezni, hogy ugyanaz a személy alapította, mint az előző szövetséget. Alexandre Guillemoz szintén elmondta, hogy azért alakultak meg a Szövetségek, hogy a működő legjobb *mudangok* valahol taníthassanak, és rendszeresen oktathassák „lelki gyermekeiket”, vagyis a sámánságot vállalni akaró tanítványokat. Míg a múltban a koreai sámánasszonyok legnagyobb része írástudatlan volt, a mostani új nemzedék természetesen már iskolázott fiatalokból kerül ki, és ehhez járul még a sámánság mesterségének megtanulása is. Pak Ino, aki egy *paksu* típusú sámánférfi, lett az elnöke ennek az új szövetségnek, és elmondta a francia kutatónak, hogy már több mint kétezer sámánt képeztek ki, és az osztályok, termék állandóan foglaltak és az intézmény egész nap működik.⁷

Városi sámánok Koreában

A 20. század végén, nagyvárosi környezetben, Szöulban, a fővárosban naponta több száz *kut* (HUHM, 1980), szertartást tartanak, különösen az első csoportba tartozó, szerencsebiztosító szertartás a népszerű. Az első igazi koreai sámán szertartáson 1991 júliusában vettem részt. Ez abból az alkalmából történhetett, hogy ugyanekkor, július utolsó hetében, a dél-koreai fővárosban rendezték meg a Nemzetközi Sámánkutató Társaság első konferenciáját. Ez az esemény kollégám és a társaság társelnöke, Kim Taegon professzor szerint hosszú fejlődés eredménye volt, mert korábban a hivatalos szervek részéről a már említett sámánövetségek megalakulása ellenére, meglehetősen kételkedéssel fogadták a sámánok kulturális hagyományainak valódi értékelését. A koreai kollégáknak, folkloristáknak és antropológusoknak egyaránt több éves küzdelmébe került, hogy a koreai sámán asszonyok szertartásait, és azoknak szövegét a koreai kulturális hagyományok körében méltóképpen elhelyezzék.⁸ A nemzetközi konferencia megszerve-

gek történetére vonatkozó adatokat is neki köszönhetem.

⁷ Alexandre Guillemoz, francia kutató, az egyik legismertebb koreanista Európában, szíves szóbeli közlése.

⁸ YANG, 1994 – érdekes doktori értekezés, amely arról szól, hogy miként emelték nemzeti jelképpé a sámánhagyományokat Dél-Koreában a 20. század utolsó két évtizedében.

zését Kim Taegon többek között azért vállalta, hogy ezzel is emelje ennek a kulturális jelenségnek az elismertségét. Azáltal, hogy Szöul központjában, az egyik legelegánsabb szállodában kapott helyet a nemzetközi konferencia és a külföldről érkezett tudósok is ott szálltak meg, nagy médiafigyelem középpontjába került a koreai sámánság intézménye. Már a megnyitón is látványos szertartást mutatott be az egyik sámán csoport, az egyik idősebb és tisztelt koreai sámánasszony vezetésével. Ezen a szertartáson egy tucat fiatalabb segítőjével több részletét is előadták a hagyományos, több órán át tartó szertartásnak, amelyből természetesen nem hiányozhatott az állatáldozatot jelképező disznófő sem. Ez a szertartás a maga színes kosztümjeivel, fülsüketítő zenéjével és a jelenlévőket is táncba hívó közvetlenségével, nagy benyomást tett a külföldi résztvevőkre. Nyilvánvaló volt, hogy a külföldi tudósok megjelenése legitimálta a helyi kutatók törekvéseit, nevezetesen, hogy elismerést nyerjenek, nemcsak kutatási témájukkal, hanem a nemzeti hagyományként tisztelt sámánság bemutatása által is.

Ahogy a konferencia sámán szertartással kezdődött, hasonlóképpen a befejező nap is egy nagyszabású, egész napos sámánszertartás megtekintésével zárult. Az egyik leghíresebb sámánasszony (Chong Hakbong) és segítőinek csoportja végigjátszotta a hagyományos áldozati szertartást. Ennek során meghívták a különféle segítő szellemeket (a történelemből ismert híres generálisokat, egy hercegnőt, a Göncöl-szekér szellemeit stb.), valamint állatáldozatot mutattak be, melynek során egy háromágú nagy villára felszúrtak egy fél disznót, és azt a sámánasszonynak ki kellett egyensúlyoznia, és ha ez sikerült, annak a jele volt, hogy az ősök szellemei elfogadták az áldozatot. Láthattuk ez alkalommal azt, hogy a sámánasszony meztőláb feláll a két nagyon éles szecskavágó késből (*csaktu*) álló emelvényre, ezzel is jelezve, hogy őt az éles vas nem sérti. Szembetűnő volt, hogy a szertartás, amely nyilvánvalóan megrendezett és bemutató jellegű volt, milyen tökéletesen ötvözte a hagyományos elemeket és az adott helyzethez igazodó jeleneteket. Az is érdekes volt, hogy a koreai sámánszertartások egyik fontos eleme – a jelenlévők bekapcsolása a szertartás vidám menetébe – milyen jól sikerült, a sámánasszonyok szinte magukkal sodorták a külföldieket. A szertartásba való bekapcsoltság élménye minden bizonnyal hozzájárult ahhoz, hogy még a külföldi kutatók is ízelítőt kapjanak a rítus emocionálisan mozgósító erejéről.

A konferencia után néhány nappal lehetőségünk volt egy valódi sámánszertartást videóval megörökíteni, amiből aztán később néprajzi dokumentumfilm is készült.⁹ A fővárosban, néhány utcasaroknyira a földalatti vasúttól, délelőtt tizenegy óra tájban érkezünk Hong Inszun házához, ahol az idős sámánasszony egy szertartáshoz készülődött. Egy házaspár, akik 50-es éveik elején jártak, rendelték meg a szertartást, mert legidősebb fiúk nemrég elvált és újra szeretett volna nőszülni. A család ezért meg akarta tudni, hogy

⁹ „A *kut* in Seoul” – 1992–1993. (45 min.) A documentary by A. Guillemoz–G. Vargyas–in collaboration with–M. Hoppál. A sámánasszony a francia antropológus régi ismerőse volt.

6. kép A szertartást megrendelő házaspár leborult a sámán-oltár előtt

mi az ősök véleménye a tervezett házasságról, ezért fordultak a *mudang*hoz. A *kut* ceremónia azzal kezdődött, hogy a sámánasszony kigöngyölt egy hosszú fehér vászondarabot, az „élethíd” jelképét, ami összeköti az élőket és a holtakat, és amire a szellemvilág és a család közötti új szerződés szövegét írták fel. Először a házaspár a sámán szentélyében füstölőt gyújtott és leborultak a szentély szellemlakói előtt. A koreai samanizmus egyik legjobb ismerője, egy francia kolléga segítségével értettük meg a szertartás különböző „felvonásait”, nevezetesen, hogy a családfő először a növényevő szellemeket hívta, majd ruhát változtatva a húsevő szellemeket is megjelenítették, és táncukkal rábírták őket arra, hogy vegyenek részt ők is a szertartáson. A *kut* során a különféle ruhákba öltözött sámánasszony többféle jóslást is elvégzett. Az egyik ilyen volt, hogy rizsszemeket dobált a házaspár nőtagjának szoknyájába. A rizsszemek a család boldogulását és jólétét jelképezték. A vegetáriánus szellemeket gyümölcscsel ajándékozták meg, majd a húsevő és alkoholivó szellemeket is megvendégelték. Ezután újabb jóslás következett különféle színű zászlókkal, melynek során csak a piros zászlók kihúzása jelentette a szerencsét. Az egyik megidézett szellem (*Pjölszang taegam*) megjósolta „A jövőben a leszármazottaid közül többen is magas posztot fognak betölteni!”. Miután az összes megidézett őst vendégül látták, a sámánasszony és a megrendelő család között elosztották az áldozati oltárra felhalmozott ételeket, és délután hat óra körül ért véget a szertartás.

Szállásunkra menet a francia kolléga megmutatta azt az üzletet is, amelyben a sámánok felszerelését: a jellegzetes koreai sámándobokat, csörgőket, sámán köpenyeket, az oltár feldíszítéséhez szükséges apró csészéket, cintányérokat és más kellékeket lehet kapni. Mint megtudtuk, az ilyen boltokból több mint egy tucat található Szöulban.

7. kép A sámánfelszerelések boltja, kétféle dob a bejárat mellett

Ezekben az üzletekben meg lehet venni azokat a „sámánikonokat” is, amelyek elengedhetetlenül szükségesek a sámánasszonyok szentélyeinek, illetve a sámánszertartások oltárainak a feldíszítéséhez.¹⁰ Ezeket az ikonokat a régi minták alapján újra és újra festik, és természetesen a maiak már kevésbé kidolgozottak, mint a korábbiak, de híven követik a hagyományokat abban a tekintetben, hogy a sámánszertartásokra meghívandó szellemsegítők mindegyikének szerepelnie kell, akár egyedül, akár csoportosan, mint például a Göncöl hét csillagát jelképező hét férfialak (*Musindo*), vagy a három fehér fejedőt viselő Buddhát ábrázoló képek.¹¹

1994. július 20-án Daniel Kister professzorral¹² egy olyan szertartáson vehettünk részt, amelyet Szöul egyik ikervárosában, Inchon-ban, egy néhány héttel korábban elhunyt asszony emlékére rendeltek meg a családtagok. A vezető sámánasszony Chong Hakbong volt, egyike azon híres *mudang*oknak, aki az 1991-ben tartott nemzetközi samanológiai konferencián is részt vett. Első számú segítője pedig valamikori tanítványa, de akkor már elismert sámánasszony, a 42 éves Kim Kyesun. El kell mondani, hogy a koreai sámánasszonyoknak általában van családjuk és szertartásve-

¹⁰ KIM TAEGON könyvében (1989) részletesen írt ezeknek az ikonszerű ábrázolásoknak az eredetéről és szimbolikájáról.

¹¹ A képek megtalálhatók a szerző gyűjteményében.

¹² Itt szeretném megköszönni Daniel Kister kollégialis segítségét, amely nélkül a szertartások rejtett jelentését nem sikerült volna megérteni.

zetői, mondhatnánk, papnői funkciójuk nem jár semmiféle megszorítással a normális családi életet illetően. A koreai sámánság egyik jellegzetessége éppen az, hogy a több órás rítust egyfajta oldottság jellemzi, ahol a profán

8.a kép A Göncöl csillagait jelképező 'ikon'

8.b kép A három Buddha képe

9.a kép A szecskavágókésekre álló isten

9.b kép A hadvezér isten

és a szent elemek, illetve szertartásrészek között állandó átjárás van. Már csak azért is, mert a hosszú szertartás felvonásai között a negyedórás vagy félórás szünetekben a résztvevők együtt esznek-isznak, cigarettáznak, beszélgetnek és pihennek egy kicsit a sámánasszonyokkal. A nagy amerikai légitámaszpontjáról híres városka, Inchon külterületén egy szent hegy oldalában volt az a szentély, ahol a szertartásra sor került. Ide hozta ki otthonából a fősamán az ikonjait, amelyekkel feldíszítette az oltár mögötti részt. E szertartás során az elhunyt édesanya szellemét idézték meg, és az volt a megdöbbentő az idegen szemlélő számára, hogy a család tagjai közül ketten is milyen szívszorítóan őszintén élték át a szellem megidézésének pillanatait. Valójában az történt, hogy a sámánasszony énekével imitálta, vagy jelezte az elhunyt szellemének megérkezését és az ő hangján szólt a jelenlévők-

10. kép A sámánő halottidéző szertartása a szentélyben (1994)

höz. Mint kiderült, a leányok közül az egyik azt mondta, hogy édesanyjuk szófordulatai is megjelentek a sámánasszony hozzájuk intézett énekében, és ez volt az egyik oka annak, hogy olyan mélyen átélték ezeket a pillanatok. Egészen pontosan egy remegésben, illetve reszketésben megnyilvánuló transzállapot vett erőt a legfiatalabb lánytestvéren, amelyből az idős sámánasszony csak alig tudta kihozni a leányt.

Annyi bizonyos, hogy ez a lelkiállapot gyógyító erejű, katartikus hatású állapotot jelent a résztvevő számára. Nem véletlen, hogy a koreai sámán-ságban a *chinogi kut*, vagyis a halottak megidézésének szertartása az egyik leggyakoribb ceremónia. Ennek megrendelése, ahogy ott kiderült, majd egy havi fizetésnek megfelelő összegbe került a család tagjai számára. (Ez akkor 2 millió won volt!) A család tagjai szemmel láthatóan teljesen átérték a helyzetet és mély megrendüléssel vettek részt a szertartás minden mozzanatában. Itt is megfigyelhettük az ötféle színű zászlóval való jóslást, és azt, hogy állatáldozatot mutattak be a szertartás során. S mivel a meghívott szellem megjelenését a sámánasszony volt hivatva megmutatni, a szertartás egy pontján szinte telhetetlen étvágyat mutatva a sámánasszony a kitett ételek mindegyikéből „zabálni” kezdett. A szertartás, ami kora délután kezdődött, késő este fejeződött be. Bármennyire is színházszerű a koreai sámán-szertartás, és bármennyire is felvonásokra szabdalta, vagyis a rituális idő egyre-másra köznapivá vált, mégis érezhető volt, hogy a résztvevők teljes lelki odaadással vettek részt benne. A sámánasszony pedig hihetetlen magas szintű mesterségbeli tudással játszott és irányította végig a szertartást. Nem is szólva arról, hogy milyen tehetséggel improvizált hosszú ének-szövegeket. A szertartás teljesen a hagyományoknak megfelelően zajlott, ugyanakkor a fiatalokból álló családi közösség megrendelését követte. Ezek a fiatalok pedig a mai modern Koreában élik életüket, feltehetően azokban a panellakásokban élnek, amelyek a szent dombról jól látszottak a szertartást végző sámánasszony háta mögött.

Két nappal később, ugyanebben a szentélyben és ugyanannak a két sámánasszonynak a vezetésével egy szerencsehozó szertartáson vehettünk

11. kép A háttérben Incheon új modern lakótelepei

részt, ugyancsak Daniel Kister kolléga társaságában, aki folyamatosan kommentálta a ceremónia eseményeit. Így aránylag jó jegyzetekkel rendelkezünk erről a két sámánszertartásról. Ennek a második napi szertartásnak – mint kiderült – a főszereplője a fiatalabb sámánasszony lett, mert ő volt az, aki a megrendelő fiatal házaspár számára a szerencsevarázslást (*saenam kut*) elvégezte. Ő volt az, aki a szellemhívó táncot eljárta, majd a disznóáldozatot bemutatta, s végül sötétedés előtt mezítláb a pengeéles szecs kavágó kardokra felállt.

12.a kép Az állatáldozat kiegyensúlyozása (1994)

Az ilyen és ehhez hasonló szertartások mindennaposak Dél-Koreában, és a működő sámánasszonyok több ezres létszámát tekintve azt mondhatjuk, hogy teljesen átszövik a koreaiak modern hétköznapjait. Hallottuk, hogy az egyetemisták vizsga előtt anyagi lehetőségeiktől függően, kisebb vagy nagyobb sámánszertartásokat rendelnek, hogy biztosítsák szerencséjüket és a jó vizsgaeredményt. Részt vehettünk olyan szertartáson, melyet egy étteremtulajdonos rendelt meg, annak érdekében, hogy a gyengülő üzletmenetet fellendítse. Az egész napos szertartás során a sámánasszonyok rituálisan megtisztították a jégszekrényeket éppen úgy, mint a gáztűzhelyeket az étterem konyhájában, és magát az éttermet is. Mindez jól mutatja, hogy ezeknek a szertartásoknak helye van a modern Korea életében, és a

sámánok nemcsak jól megélnek, hanem az állandó gyakorlás miatt konzer-
válják is a régi ceremóniákat. Természetesen ez egyben azt is jelenti, hogy
az új helyzetnek megfelelően a kor kívánalmaihoz igazodva új és új elemek
épülnek be a sámánszertartásokba. S mivel magának a rítusnak a szerkeze-
te meglehetősen rugalmas, ezért bármilyen környezetben és céllal is alkal-
mazhatók, és ezek a változások, újítások nem érintik magának a rítusnak a
jelentéstartalmát.

12.b kép A sámánő feláll az éles kardokra

A sámánság, mint előadóművészet

A mai Korea a maga hipermodern technikai fejlődést produkáló iparával és városi kultúrájával, multinacionális cégeivel a globalizált világ egyik jellegzetes gazdasága. Mindenfelé a világon elterjedtek az általuk készített elektronikai cikkek, autók és más technikai eszközök. Mégis, s ez lehet posztmodern korunk egyik jellemző tulajdonsága, hogy azok az emberek, akik előállítják ezeket a modern technikai eszközöket, a tömegtermelés tárgyait, az egyszerű munkások és az egyetemet végzett menedzserek, bizonyos élethelyzetekben egyformán a szomszédságukban működő, régen oly lenézett sámánasszonyokhoz¹³ fordulnak. Nagy pénzért tisztító szertartásokat, szerencsehozó rítusokat, különféle jóslásokat, és természetesen léleknyugtató halotti szertartásokat rendelnek a különféle vallási specialistáktól. A mai Korea kulturális kontextusában, melyet nyugodtan nevezhetünk a globalizált világ megtestesülésének, mégis hihetetlen ereje van a hagyományoknak.

Ez a mindennapi használat egyfelől ugyan megőrzi és finomítja a rituális szerkezeteket, ugyanakkor viszont előadássá silányítja ezeket a *kut* szertartásokat.¹⁴ Sőt, újabban „előadás-üzletről” is beszélnek, vagyis ők maguk is világosan látják, hogy nem lehet mindig biztosítani a szent rituális kontextust, különösen nem akkor, amikor tömegek figyelik ezeket a bemutatókat. Magam több alkalommal részt vettem a város különböző pontjain, például az egyik nagy bevásárlóközpont mellett lévő szabadtéri színpadon egymás után fellépő sámáncsoportok bemutatóin.

Ezek a bemutatók már államilag is elismert és támogatott sámáncsoportok vettek részt, és a különböző szervezett fesztiválok, vagy csak egyszerű nyáresti szórakozás keretében újra játszották az általuk megőrzött formában a régi sámánszertartásokat. Egy alkalommal például az egyik halotti szertartás (*ssikim kut*) bemutatóját láthattam.

Egy másik alkalommal a sámánszertartás és az énekesek bemutatóját követően – ahogy azt a rendes szertartásokon is gyakorta tapasztaltam – a közönséget is bevonták az együttes táncba és szemmel láthatólag a résztvevők nagy örömmel vettek részt benne. A zenészek a sámánszertartásokon megismert hangszereken szólaltatták meg azt a különleges ritmust, amelyre olyan kecsesen tudnak táncolni a sámánasszonyok és a közemberek egyaránt. A hagyománynak ez az életbe játszása, állandó ismétlése feltehetően még jóidőre biztosítja a sámán hagyományok tovább élését a mai hipermodern Koreában.

¹³ A koreai nők és a sámánasszonyok helyzetéről vö. KENDALL, 1985, 1988, valamint KENDALL–PETERSON, 1983.

¹⁴ KIM CHONGHO, 2003, 209. A koreai kollégák angol nyelvű tanulmányaikban a *performance* kifejezést használják.

13. kép Szabadtéri sámánelőadás Szöulban (1994)

14. kép Halottbúcsúztató sámánszertartás előadása

A sámán, mint „élő nemzeti kincs”

Koreában a katonai diktatúra rendszerének eltűnése után nagyon tudatos, nemzeti kulturális örökséget ápoló kultúrpolitika megszervezésére került sor. Ez azt jelentette, hogy az országos politika előterébe helyezték a hagyományos előadó- és a népművészetek különböző ágainak a támogatását. Ez utóbbiak körébe elsősorban a hagyományos kézművesség művelőit vonták be, míg az előadóművészetek közé a hagyományos népi hangszereken játszó előadókat, az énekeseket, a táncosokat és a népi maszkos színjátszókat sorolták be. Létrehozták az élő nemzeti kincs, vagyis emberi kulturális értékek (*ingan munhwajae*) és az ehhez kapcsolódó kitények a rendszerét.¹⁵ A hivatalos elismerés mindazoknak kijárt, akik valamilyen formában őrizték a néphagyományt. A kulturális minisztérium 1990-ben már több mint ötezer ilyen elismerést jegyzett, mind a kézzel fogható, vagyis a tárgyi kulturális örökség, mind pedig a szellemi örökség területén.

15. kép A közönség is részt vesz a szellemek mulattatásában

A sámánasszonyok közül 1985 elején Kim Kumhwa-ról elsőként ismerték el, hogy ő a hagyományos népi előadóművészet kiemelkedő képviselője, s mint a hagyomány hordozója és éltetője, ezután havi juttatást kapott azért, hogy az általa megőrzött tudást, a sámánszertartás helyes szerkezetét és a hozzá kapcsolódó szövegeket hűen megőrizze, és fiatalabb tanítványok-

¹⁵ Erről részletesen egy koreai kutató 1994-es doktori disszertációjában olvashatunk (lásd YANG 1994, 2004, valamint KIM CHONGHO, 2003, 218.

nak át is adja. Amikor az UNESCO által szervezett konferencián Szöulban részt vettem, alkalmam volt a híres sámánasszonyt házában meglátogatni, ahol akkor is hat tanítványa lakott nála, hogy begyakorolják a sámánszertartásokat, majd maguk is átmenve a beavatási szertartáson, tovább vigyék a hagyományt. A fiatal sámánjelöltek ily módon hiteles forrásból kapják a tudást. A koreai példa, véleményem szerint, modellként szolgálhat a világ más tájain kiépítendő intézményes és intézményesített hagyományörzéshez. A koreaiak törekvései példát mutatnak arra is, hogy miként lehet az UNESCO által hozott határozatokat a mindennapi életben megvalósítani.

Az UNESCO és a hagyományörzés

Bizonyos fokig teljesen véletlen, hogy több mint jó egy évtizeddel ezelőtt elkezdtem foglalkozni az European Centre for Traditional Culture (ma: Európai Folklór Intézet) megvalósíthatóságának terveivel. Ezt az intézményt részben az UNESCO, részben pedig a magyar kulturális kormányzat finanszírozza (az utóbbi alapította 1995-ben). Az EFI alapítása az 1989-es UNESCO határozaton, illetve az elfogadott *Recommendation-on* alapszik. Egyben a politikusoknak és az UNESCO néhány antropológus és folklorista által befolyásolt vezetőjének a belátásán alapult, amely szerint nem elég a kövekből épített kastélyokat, várakat, templomokat a világörökség részeként elismerni, de a köveknél sokkal sérülékenyebb orális hagyományt, sőt, a kis létszámú etnikus csoportok lokális hagyományait, és mindenféle tudását, vagyis a szó igazi és eredeti értelmében vett „folk-lore”-t is védeni kell. Az *intangible culture* terminus lett a kulcsszó, amelynek megőrzése, sőt terjesztése a tagállamok hivatalosan elismert feladatává vált.

Ebben a folyamatban, mármint a részletek kidolgozásának folyamatában új programok segítségével kívánták a megőrzést elősegíteni. Ezért aztán 1993-ban elindították a *Living Human Treasure* programot, amely elsősorban az alkotó egyénekre fókuszál, azokra, akik a hagyomány hordozói, a folklór alkotások létrehozói.¹⁶

A másik UNESCO programot 1998-ban hirdették meg, melynek az elnevezése „*Proclamation of Masterpieces of the Oral and Intangible Heritage of Humanity*”. Ez a kissé bonyolult elnevezés tulajdonképpen a világ szellemi örökségének, legszebb és legértékesebb darabjainak a megnevezésére és védelmére kér javaslatokat a tagállamoktól. A program finanszírozására nagyvonalúan Japán tett ígéretet, és az első másfél tucatnyi ilyen világörökség egységet már ki is választotta a nemzetközi zsűri. Ebben a bizottságban együtt ülnek költők, írók és politikusok, hercegnők és arab sejkék, egy afrikai király is, meg egy szegény kis állam (Vanuatu) képviselője, aki jól

¹⁶ Hazánkban az Európai Folklór Intézet külön füzetsorozatot ad ki (*EFI Communicationes*) az UNESCO határozatok ismertetésére. Eddig 18 füzet jelent meg. Azonkívül megjelent a legjelesebb táncosokról szóló kötet is (vö. FELFÖLDI–GOMBOS, 2001).

képzett antropológus, Dél-Amerikából egy népdalénekes, karrier diplomata és kultúrpolitikusok, kifejezett folklorista nincs köztük! Az UNESCO rendre összehív értekezleteket (például a „folklore” definíciójáról) és megvitatják az általuk leggyakrabban használt terminusok (*traditional, popular, living, oral, intangible culture, intellectual property, cultural heritage*) jelentését, használati körét. A különböző kultúrákban, a világ más-más tájain, más nyelveken még ugyanaz a szó is mást jelent. Csak egyetlen példát idéznék: a washingtoni konferencia egyik résztvevője, aki a csendes-óceáni térségből érkezett, megállapította: „A ’folklor’ terminus egy sor bennszülött kultúrára vonatkoztatva nem elfogadható. A mi kultúránk nem ’folklor’, viszont szakrális normáink összekapcsolódnak hagyományos életmódunkkal, és ahol ezek a normák érvényben vannak, ott ezek jelölik ki hagyományos társadalmunk jogi, morális és kulturális értékeit. Ezek képezik kulturális identitásunkat.” (BLAKE, 2001, 7.)

Nyilvánvaló, hogy a visszaautásítás alapja a kulturális különbség, vagyis még mélyebben az a tény, hogy az egyik kultúrában a hagyomány a szent, míg a másikban a köznapi dolgok körébe tartozik. Pedig az 1989-es *Ajánlás... folklor definíciója*¹⁷ igen nyitott és elfogadható!

Tovább folytatva az idézetet az UNESCO-szövegből: „A kulturális örökség eurocentrikus felfogása hagyományosan előbbre helyezte magukat a műemlékeket és látnivalókat az ezekhez kötődő s nehezen megfogható szellemi értékeknél. Ezen túlmenően, a szóbeliséggel kapcsolatban a szellemi javak hangsúlyozása is redundanciát rejt magában, hiszen a szájhagyomány, definíció szerint egyben szellemi (s nem materiális) hagyomány is. Minthogy a *szellemi javak* kifejezés egy rendkívül nehezen megragadható fogalmat takar, így védelmének jogi eszközökkel való foganatosítása meg lehetőségekbe ütközik, ezért használatát ajánlatosabb lenne kerülni. Megfontolásra érdemes kifejezés lehet ’a szóbeli és hagyományos kulturális örökség’, mivel ezen örökségnek egyszerre két alapvető aspektusát is képes megragadni, s ezenközben azt a kulturális örökségtörvény tágabb fennhatósága alá képes rendelni. E tanulmány céljaihoz illeszkedve azonban magam általában a ’szellemi örökség’ kifejezést használtam, minthogy ez a jelenleg forgalomban lévő szakterminus.” (BLAKE, 2001, 9.)

Látható, hogy a fentiekben idézett részlet meglehetősen elméleti szemléletű és egyben nagyon pragmatikus. Vagyis a szellemi párbeszéd eredményeként egyfajta szuper-szöveg jön létre, melynek tárgya a *folklore*, illetve az *intangible culture* egésze. Más szavakkal: a bürokratikus használatra szánt szöveg a kultúrák közötti narratívák egyik lehetséges formája.

Egy másik fontos aspektusa a „hagyomány alapú” lokális társadalmaknak az, hogy a kultúrák néhány (akár egyetlen) elemét is fel tudják használni etnikus jelképként (HOPPÁL, 2002). Ezért is van sokszor nagy jelentősége egy-egy szövegnek (pl. Kalevala), egy dalnak, gesztusnak, viselet darab-

¹⁷ Vö. *Ajánlások a hagyományos kultúra és a folklor védelmére* (UNESCO közgyűlés, 1989) In: *EFI Communicationes* No 1. Budapest: Európai Folklor Intézet.

nak, táncnak (tangó, csárdás), ételnek (gulyás), vagy egy alaknak (sámán) a különböző népeknél, mert ezeknek bármelyikéből lehet „nemzeti szimbólum”, egyformán szolgálhatják az identitás megerősítését.

Koreai sámánok Budapesten

2000-ben nemzetközi konferenciát rendeztünk Budapesten, a címe *Rediscovery of Shamanic Heritage* (HOPPÁL–KÓSA, 2003) volt. A konferencián több mint húsz tudós vett részt Dél-Koreától az USA-n át Kínáig, Európát is többen képviselték, köztük voltak a rendező intézmény, az Európai Folklór Intézet munkatársai. A symposium az UNESCO egyik fontos programjához, a „*Dialogue between Cultures*”-hoz kapcsolódott és a dél-koreai UNESCO bizottság volt az egyik fő-szponzor, a magyar UNESCO bizottsággal együtt.

A koreai tudósok egy nyolctagú sámáncsoportot is hoztak magukkal, akik bemutattak egy jó kétórás sámánszertartást. A konferencia siker volt, és megvalósult a kultúrák közötti kommunikáció is, mert a „rituális narratíva” olyan látványos volt, hogy nagy hatást gyakorolt a nem szakember közönségre és a szakértő tudósokra egyaránt, még akkor is, ha a „rituális színház” (vagyis maga a koreai sámánszertartás) sok részlete érthetetlen maradt a nézők számára. A sámánok előadása a közönség érzelmi bekapcsolását valósította meg, míg az igazi dialógus a tudósok között folyt.

Miért a sámánok segítségével valósulhat meg a pártbeszéd a kultúrák között? – vetődik fel a kérdés! Azért, mert a sámánok voltak azok, akik hagyományos szerepükönél fogva közvetítettek az ég és a föld, a szellemek és az emberek, az élet és a halál, a múlt és a jelen között. A sámánt mediátor szerepe, vagyis az, hogy szimbolikusan közvetíteni tud¹⁸ a különböző világok között, tette alkalmassá arra, hogy a nemzetközi együttműködés jelképévé váljon. Ilyen értelemben az antropológus és a folklorista szerepe hasonlatos a sámánéhoz. Ők is közvetítenek a különböző kultúrák között. Ők azok, akik a kommunikációt megvalósítják azáltal, hogy a különböző szövegeket (meséket, mítoszokat, vicceket, legendákat, sőt a bonyolult rítusokat is) lefordítják az egyik kultúra nyelvéről a másikra. Továbbá hidat vernek a nép és a felsőbb, a tanult rétegek, a köznapi és nem-köznapi, vagyis a kidolgozott/átdolgozott kulturális szövegek között (az eredeti népmese és a Grimm testvérek, vagy a népi szöveg és Lönnrot *Kalevalája* között). Más szóval a lokalitás és a globalitás, a szájhagyomány és a nyomtatott szöveg között, sőt nemcsak közvetítenek, hanem az utóbbinak egyenesen létrehozói. Röviden: egy újfajta narráció megalkotói.

A konferencia záró eseményeként a koreai delegációval érkezett sámáncsoport bemutatót egy *saenam-kutnak* nevezett koreai sámán előadást. Ők

¹⁸ HOPPÁL, 2005 (45–50) lásd bővebben a sámán közvetítő szerepéről.

maguk használták a *performance* kifejezést a szertartáshoz készített angol nyelvű ismertetőjükben. A csoport egyébként a *Important Intangible Cultural Properties No. 104.* számon bejegyzett együttes a koreai szellemi örökséget nyilvántartó listán. Az általuk bemutatott szertartás pedig a szerencsét biztosító rítusok csoportjába tartozik, melynek során meghívták a Göncöl-szekér istenségeit, a Napot, a Holdat és más égi isteneket. Megidéztek az egyik történelmi hadvezért, aki tulajdonképpen a sámánok védőszelleme, és egy szomorú sorsú hercegnőt (Pari), akit a szertartásvezető sámánasszonyok ősének tekintenek. Az előadás során láthattuk, hogy milyen magas színvonalú előadást produkáltak ezek a hivatásos népművészek.

Bármennyire is érződött, hogy előadásról van szó, az is nyilvánvalóvá vált a szemlélő számára, hogy a minőséget csak úgy lehet fenntartani, ha államilag támogatják a hagyományörzés professzionális mestereit. Nem ér-

16. kép Hivatásos sámáncsoport budapesti előadása (2000)

zek ellentmondást a 'hagyomány-export' ezen megnyilvánulása és a pozitív értelmű nemzetpropaganda ilyen típusú megvalósítása között, hiszen azok a kutatók és kényes ízlésű tudósok, akik részt vettek a budapesti szimpóziumon, egyhangúan pozitívan nyilatkoztak az előadás színvonaláról és bi-

zonyos pontokon pedig annak magávalragadó erejéről. A kultúra értékeit ugyanis csak magas színvonalon érdemes megőrizni.¹⁹ Ez pedig a koreai utazó sámáncsoport előadó művészetében tökéletesen megvalósult. Ahogy a csoport vezetője elmondta, ezt az „előadást” meg lehet tőlük rendelni, mint ahogy meg is teszik egy-egy nagyszabású állami ünnep, vagy multinationális cég ünnepségének fényét emelendő, és ahogy megrendelte őket a koreai UNESCO bizottság a budapesti szimpóziumon való bemutatásra. A kulturális exportnak, vagy a nemzeti kultúra exportjának ilyen megnyilvánulása posztmodern korunk egyik jellegzetessége. A tudomány ily módon használja a hagyományt, a hagyomány pedig ez esetben a sámánközösség, amely felhasználja a tudományt és a kulturális politikát saját túlélése érdekében. Ez a kölcsönös egymásra utaltság mindkét fél hasznát szolgálja, mert csak a helyi kulturális hagyományok megőrzése biztosíthatja a jövőben a világ kulturális sokszínűségét.

IRODALOM

BLAKE, Janet

2001 *Developing a New Standard-setting Instrument for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage*. Paris, UNESCO.

BRUNO, Antonetta L.

2002 *The Gate of Words. Language in the Rituals of Korean Shamans*. Leiden, Research School of CNWS.

CARTER-COVELL, Jon

1986 *Korea's Cultural Roots*. Salt Lake City–Seoul, Moth House–Hollym.

CHO Hungyoun

1980 Zum Problem des sogenannten Yoltugori des Chonsin'gut im Koreanischen Shamanismus. *Mitteilung aus dem Museum für Völkerkunde* (Hamburg), 10., 77–107.

1982 *Koreanischer Schamanismus. Eine Einführung*. Hamburg, Hamburgisches Museum für Völkerkunde.

1983 Studies in Korean Shamanism. In: HOPPÁL, M. (szerk.): *Shamanism in Eurasia*, 2., 459–475. Göttingen, Herodot.

CHOI Chungmoo

1986 Politics and Commercialization of Shamanic Healing in Korea. *Paper for the Annual Meeting of the American Anthropological Association* (MS)

1987 *The Competence of Korean Shamans as Performer of Folklore*. (Ph.D. Dissertation) University of Indiana.

¹⁹UNESCO Egyezmény... 2007 *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*. *EFI Communicationes* No 18. Budapest, European Folklore Institute.

- FELFÖLDI László–GOMBOS András (szerk.)
 2001 *A népművészet táncos mesterei*. Budapest, Európai Folklór Központ–Hagyományok Háza–MTA Zenetudományi Intézet.
- HOPPÁL Mihály–KÓSA Gábor (eds.)
 2003 *Rediscovery of Shamanic Heritage*. Budapest, Akadémiai Kiadó (*Bibliotheca Shamanistica* 11.)
- HOPPÁL Mihály
 2002 Lokális értékek és a hagyományalapú társadalom. *Néprajzi Látóhatár*, XI., 14., 125–133.
 2005 *Sámánok Euráziában*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- HOWARD, Keith (szerk.)
 1998 *Korean Shamanism, Revival, Survivals, and Change*. Seoul, The Royal Asiatic Society Korea Branch.
- HUHM, Halla Pai
 1980 *Kut – Korean Shamanist Rituals*. New Jersey, Hollym Corporation.
- JANELLI, Dawnhee Yim
 1977 *Logical Contradictions in Korean Liarned Fortunetelling*. (Ph.D. Dissertation) University of Indiana.
- KENDALL, Laurel
 1985 *Shamans, Housewives and Other Restless Spirits*. Honolulu, University of Hawaii Press.
 1988 *The Life and Hard Times of a Korean Shaman*. Honolulu, University of Hawaii Press.
- KENDALL, L.–PETERSON, M. (szerk.)
 1983 *Korean Women: View from the Inner Room*. New Haven, CT, East Rock Press.
- KIM, Chongho
 2003 *Korean Shamanism. The Cultural Paradox*. Aldershot, Ashgate.
- KIM-HOGARTH, Hyun-Key
 1998 *Kut: Happiness Through Reciprocity*. Budapest, Akadémiai Kiadó, (*Bibliotheca Shamanistica* 7.).
 1999 *Korean Shamanism and Cultural Nationalism*. Seoul, Jimoondang.
 2002 *Syncretism of Buddhism and Shamanism in Korea*. Seoul, Jimoondang.
 2003 Inspiration or Instruction: Shaman-training Institutes in Contemporary Korea. *Shaman*, 11., 1–2., 51–67.
- KIM, Seongnae
 1989 *Chronicle of Violence, Ritual of Mourning: Cheju Shamanism in Korea*. (Ph.D. Dissertation) University of Michigan.
- KIM, Taegon
 1979 The Idea of the Soul in Korean Shamanism. *Asian Folklore*, I., 3–9.
 1981 *A Study in Korea Shamanism*. (in Korean) Korean Shamanism, Series IV. (No. 8.) Seoul, Chipmundang.

- 1982 *Illustrated Book of Shamanism in Korea*. Korean Shamanism, Series III (No. 7.) Seoul, Institute of Folklore Studies, Kyung Hee University.
- 1982 *An Arche-Pattern Analysis of the Functions and Meaning of Shaman Rituals*. (MS) Paper prepared for a symposium on Theater and Ritual.
- 1989 *Painting of Shaman Gods of Korea*. Seoul, Youl Hwa Dang Publ.
- 1995 The Symbolic Ur-Meaning of Shamanism and Performing Arts. In: KIM, T.–HOPPÁL, M.–O. von SADOVSKY (szerk.): *Shamanism in Performing Arts*. 1–16. Budapest, Akadémiai Kiadó, (*Bibliotheca Shamanistica* 1.)
- 1998 *Korean Shamanism-Muism*. (Szerk. és ford. CHANG, Soo-kyung). Seoul, Chipmundang.
- KIM Taegon–M. HOPPÁL–O. von SADOVSZKY (szerk.)
1995 *Shamanism in Performing Arts*. Budapest, Akadémiai Kiadó, (*Bibliotheca Shamanistica* 1.)
- KISTER, Daniel
1996 Taegon Kim (1937–1996). *Shaman*, 4., 1–2., 185–186.
1997 *Korean Shamanist Ritual. Symbols and Dramas of Transformation*. Budapest, Akadémiai Kiadó, (*Bibliotheca Shamanistica* 5.)
- PROCLAMATION...
2001 *Proclamation of Masterpieces of the Oral and Intangible Heritage of Humanity*. Paris, UNESCO.
- UNESCO Konferencia
1999 Cselekvési terv a szellemi kulturális örökség megóvására és új-jáélesztésére. In: *EFI Communicationes*, No 9., 1–9. Budapest, Európai Folklor Intézet.
- WALRAVEN, Boudewijn C. A.
1994 *Song of the Shaman: the Ritual Chants of the Korean Mudang*. London–New York, Kegan Paul International.
- YANG, Jongsung
1994 *Folklore and Cultural Politics in Korea: Intangible Cultural Properties and Living National Treasures*. (Ph.D. dissertation) Indiana University.
2004 Korean Cultural Property Protection Law with Regard to Korean Intangible Heritage. *Museum International*, No. 221–222., 180–188.
- ZOLLA, E.
1982 Lo sciamanesimo coreano. *Conosenza Religiosa*, 3–4., 392–407.
- ZONG, Insob
1953 *Folk Tales from Korea*. New York City, The Grove Press.
- YU, Chaishun–GUISO, R. (eds.)
1988 *Shamanism: The Spirit World of Korea*. Berkeley, Asian Humanities Press.

SHAMANS AND INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE IN KOREA

Korea is a country whose economy is one of the fastest growing in the world. It is nevertheless willing to make sacrifices for the preservation of national culture. This is why Korean were first to join the program of UNESCO that serves the preservation of the heritage of humanity. Towards this, they provided – in an exemplary fashion – considerable sums of money and a highly organized apparatus. Among their “living national treasures” are several shamanesses and a few shaman groups, who nowadays give a performance-like rendition of the onetime rituals.

At the same time shamanesses, several thousand of them (!), work in large cities. They are official members of the shaman association. This association not only unites the working *mudangs*, but also ensures that they perform quality work, in other words that they carry out rituals precisely, according to traditions, for which however the client must pay a considerable amount of money. Korean shamanism as a national emblem is today known all over the world and represents a model example of the deliberate protection of cultural heritage. This example can be instructive for other peoples too, and as such it promises a possibility to make use of our research.